

УДК 37.015.3:005.32

ДИДАКТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ РЕАЛІЗАЦІЇ МОДЕЛІ КОМПЕТЕНТНОГО ВИПУСКНИКА ОСНОВНОЇ ШКОЛИ

Грунтей Тетяна Іванівна
м. Кам'янець-Подільський

У статті теоретично обґрунтована модель випускника основної школи, визначено ряд вимог, що забезпечують її ефективність. Встановлено доцільність застосування компетентного підходу для побудови такої моделі та формування в учнів основної школи наступних ключові компетентностей: навчально-пізнавальна, психолого-фізіологічна компетенція, культурно-дозвіллева компетенція, професійно-трудова компетенція, особистісна компетенція.

Ключові слова: компетентність школяра, модель випускника основної школи, ключові компетентності.

Організація та управління навчально-пізнавальною діяльністю учнів, в контексті освітніх реалій сьогодення, потребує здійснення в завчасно передбачуваному, прогностично обґрунтованому напрямі. Таким чином, особливого значення набувають питання побудови моделей об'єктів, які вивчаються, і серед них – модель випускника школи. Науковці зазначають, щоб досягти кінцевого результату навчально-виховного процесу, необхідно вже на його початку, тобто в початкових класах, чітко уявляти, якими якостями буде володіти майбутній випускник школи, адже, чітко задані цілі дають можливість наукового прогнозування всіх інших параметрів педагогічних об'єктів, осмисленню підходів до управління навчальним процесом [5, с.11]. Тому, доречним буде моделювання образу випускника не лише на останньому етапі навчання й розвитку, а в кожній ланці, на кожному окремому етапі шкільного життя. Вітчизняні освітянські документи визначають пріоритет компетентного підходу, для якого показником досягнення цілей виступають принципово нові освітні конструктори: компетентність та компетенції. Дослідники компетентного підходу велику увагу приділяють визначенню переліку компетенцій учня загальноосвітньої школи як проекту результату певного етапу навчально-виховного процесу. Проте, визначення змісту цих компетенцій, зокрема для учнів основної школи, не знайшли свого відображення в дослідженнях науковців.

Тому, метою статті є обґрунтування доцільності врахування ідей компетентного підходу при розробці моделі випускника основної школи, з'ясуванні дидактичних особливостей її реалізації.

Питаннями компетентного підходу до навчання, зокрема формування компетентності учнів основної школи, займалися багато вчених. У сучасній науково-педагогічній літературі цій проблемі присвячена значна кількість праць вітчизняних і

зарубіжних педагогів (Н. М. Бібік, О. Я. Савченко, І. Г. Єрмаков, В. Р. Ільченко, Н. Ф. Голованова, Г. К. Селевко, А. В. Хуторський, В. В. Серіков, Б. В. Болотов, І. А. Зимня, О. А. Андрєєв, В. І. Байденко, В. Д. Колесов, Д. І. Іванов, В. Д. Шадріков, Ю. Г. Татур та ін.) Перелік ключових компетентностей у нашій країні визначено наказом МОН №371 від 05.05. 2008 р. зокрема таких, як уміння вчитися, здоров'язберігаюча, загальнокультурна, соціально-трудова, інформаційна. Встановлено також, що вони є наскрізними інтегрованими утвореннями, які формуються при вивченні всіх предметів та в позаурочній діяльності й у взаємодії із соціумом. Розглядаючи питання ієрархії компетенцій, використаємо досвід країн, які реалізують компетентний підхід до змісту освіти і виділяються наступні компетентності:

- «ключові» компетентності, або як їх часто називають «надпредметні», «базові»;
- предметні компетентності – їх набуває учень упродовж вивчення того чи іншого предмета або освітньої галузі у всіх класах школи;
- загальногалузеві – ті, які набуває учень при вивченні конкретного предмета та протягом навчального року або ступеня навчання [3, с.21].

Таке групування свідчить, що орієнтація змісту освіти на розвиток компетентностей учнів насамперед передбачає ґрунтовне розроблення системи компетентностей різного рівня. Вона містить як елементи комплексу компетентностей, що пов'язані за змістом і структурою та можуть розвиватись в учнів поступово залежно від предмета, освітньої галузі, року навчання.

Тому компетенції учнів можна представити наступною схемою (Рис 1):

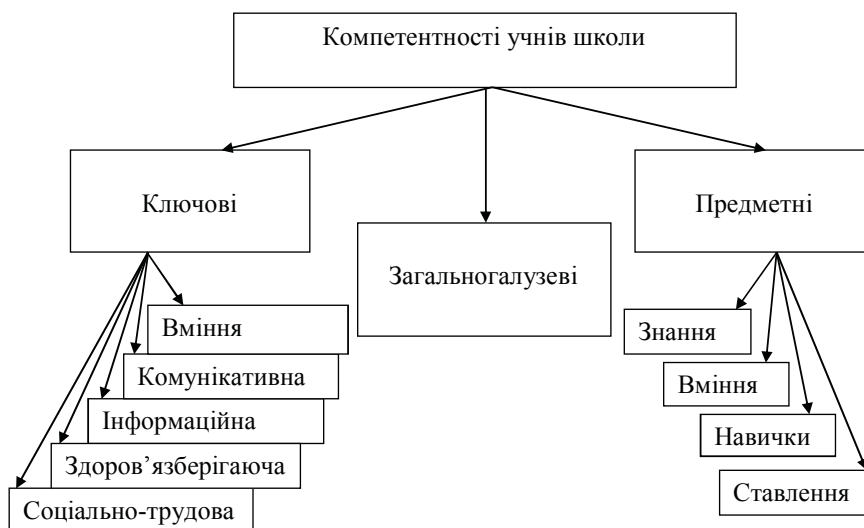

Рис 1. Компетентності учнів школи

Ми переконані, що теоретико-методологічною основою для обґрунтування моделі випускника основної школи має стати компетентнісний підхід. Це зумовлено тим, що компетентнісний підхід до навчання учнів зорієнтований на розкриття, розвиток та реалізацію життєвих навичок, необхідних особистості в XXI столітті, а його методичними перевагами є зрозумілість, технологічність його понять та категорій, наявність перспективних освітніх методик та значні теоретичні, методичні та практичні здобутки щодо впровадження та реалізації ідей компетентнісного підходу, напрацьовані вітчизняними науковцями та європейського досвіду. Розкриємо сутність поняття компетентності учнів основної школи та їх перелік. Аналізуючи доробки відомих вчених, з цього питання [1; 2; 3; 6; 7; 8; 10] та не повторюючи численні енциклопедичні та словникові визначення, а також їх різні авторські інтерпретації, зупинимось на варіанті, найбільш близькому для нас. Так, під компетентністю школяра будемо розуміти сукупність освітніх елементів, яка виявляється у володінні системою знань, умінь і навичок, переживань, емоційно-ціннісних орієнтацій, переконань особистості та готовності їх використовувати з метою пізнання навколишньої дійсності, задоволення власних потреб (пізнавальних, естетичних, самоосвітніх та ін.).

Створення моделі компетентного учня, випускника основної школи, та забезпечення відповідних умов для досягнення цих результатів – це, на нашу думку, конкретні завдання, виконання яких дозволить забезпечити новий результат освіти, затребуваний сьогодишнім станом суспільства та культури, – формування компетентної особистості. Модель компетентного випускника основної школи розглядається як, характеристика життєвої компетентності молодшої людини та її складових – груп ключових компетенцій, окремих компетенцій та життєвих навичок. З іншого боку, це характеристика системи очікуваних (прогнозованих) результатів навчання в основній школі (оскільки модель повинна враховувати саме ті ключові компетенції та якості, на які впливає основна школа, які розвиватимуться в ході навчально-виховного процесу) [5, с.16].

На нашу думку, модель компетентного випускника повинна відповідати ряду вимог, щоб забезпечити цілісну систему взаємопов'язаних результатів освіти, які отримує особистість в процесі навчання в основній школі. Ми будемо виділяти наступні:

- модель випускника основної школи повинна враховувати

психологічні особливості розвитку дітей основної школи, характеристики навчально-виховного процесу основної школи, які можуть бути досягнуті на сучасному етапі його розвитку, суспільне замовлення;

- побудована за діяльнісним принципом, тобто відображати, в першу чергу, ті особистісні якості, які важливі для діяльності випускника, і робити це так, щоб максимально ефективно організувати спільну діяльність вчителів та учнів з їх розвитку в основній школі;
- модель випускника основної школи повинна бути «технологічною», написаною мовою педагогічних приписів, які будуть близькі та зрозумілі широкому загалу вчителів та працівників шкіл, бути зручними у процесі її реалізації, контролю за її дотриманням;
- інформативність моделі випускника (давати конкретну інформацію про очікувані результати, вказувати на шляхи їх досягнення);
- мати високий рівень узагальнення, щоб допускати варіювання великою кількістю змінних, які пов'язані як з людиною індивідуальністю кожного учня (потреб, інтересів, здібностей тощо), так і з особливостями суспільних умов його життєдіяльності, вимог до нього.

Зважаючи на особливості віку учнів основної школи, де основною стає суспільно корисна діяльність; з'являється прагнення до дорослості й самостійності; критичне ставлення до оточуючих; самовизначення; уміння підпорядковувати свої інтереси нормам колективного життя; діяльність (навчальна, організаційна, трудова, пізнавальна) спрямована на систему ставлень інших до неї; з'являються нові, досить сильні мотиви навчання, де принципово важливо підтримувати усвідомлення школярами своїх інтересів, здібностей, ціннісних орієнтацій [4, с.54], вважаємо, що в учнів основної школи необхідно формувати наступні ключові компетентності: навчально-пізнавальна, психолого-фізіологічна компетенція, культурно-дозвіллева компетенція, професійно-трудова компетенція, особистісна компетенція. Усвідомлюючи важливість та обов'язковість узгодження теоретичних позицій учених та офіційно існуючих підходів щодо визначення кінцевого результату навчально-виховного процесу, нами розроблено модель випускника основної школи з визначенням змісту ключових компетенцій як її складових (Таблиця 1.).

Таблиця 1.

Компетентісна модель випускника основної школи

	Знання (когнітивний компонент)	Вміння та навички (діяльнісний компонент)	Мотивовані установки(мотиваційно-ціннісний компонент)
Навчально-пізнавальна	Глибокі знання в галузях науки і практики Усвідомлення власних навчальних здібностей та інтересів	Вміння: використовувати теоретичні знання на практиці, здатність до творчого перетворення знань; володіти культурою мовлення; здатність до самоосвіти, вміння вести науково-дослідницьку роботу	Мотивація на високий рівень інтелектуального розвитку; саморозвиток і навчання протягом усього життя; цілепокладання, планування, аналіз, рефлексії, самооцінки навчально-пізнавальної діяльності
Психолого-фізіологічна	Знання: власних життєвих ресурсів і стану здоров'я; особливостей свого темпераменту і характеру стану свого здоров'я; порядку дій у надзвичайних ситуаціях, основ безпеки життєдіяльності; екологічних засад охорони здоров'я	Вміння: надавати першу медичну допомогу; укладати індивідуальну програму здорового способу життя, дотримання режиму; запобігати перетомі; організувати власне спортивно-оздоровче дозвілля	Мотивація на: здоровий спосіб життя; регулярність занять фізкультурою, правильне харчування; відмови від шкідливих звичок; прагнення до фізичної досконалості
Культурно-дозвіллева	Знання: рідної та іноземної мов; національної культури, традицій та культур різних народів	Вміння: вести діалог, дискусію, комунікабельність; наявність улюблених занять; уявлення про свій вільний час та вміння використовувати його	Мотивація на: сприйняття світових культурних надбань; позитивне ставлення до спілкування рідною мовою

Професійно-трудова компетентність	Знання: власних інтересів і можливостей щодо майбутнього вибору профілю навчання	Вміння: проектувати власну діяльність (планувати, організовувати, управляти, керувати та делегувати, аналізувати, інформувати, оцінювати, звітувати), співпрацювати в команді, приймати рішення	Мотивація на: професійне самовизначення; здобуття подальшої освіти; дбайливе ставлення до продуктів людської діяльності; бажання брати участь у шкільному самоврядуванні
Особистісна компетентність	Знання: власних сильних та слабких сторін	Вміння: здійснювати самоаналіз та самооцінку; сформованість моральних якостей: толерантність, чесність, гідність, повага до людей.	Мотивація на: управління своїм життєвими процесом; розвиток здібностей і таланту.

За основу побудови моделі компетентного випускника основної школи ми взяли якості, що повинні бути сформовані в учнів відповідно до задач основної школи. Узагальнюючи підходи до структурування компетентності [10; 9; 3], для побудови моделі використовуємо таку внутрішню структуру компетентності: знаннєвий компонент, діяльнісний компонент, мотиваційно-ціннісний компонент. Ми виходили з того, що компетентність учня

основної школи забезпечується комплексним поєднанням усіх структурних компонентів [9].

Розроблена модель компетентного випускника основної школи із визначенням переліку життєвих компетенцій буде своєрідним зразком у визначенні технологій, методів навчально-виховного процесу в основній школі; дозволить визначити та обґрунтувати соціально-дидактичні умови можливого зближення між імовірними і бажаними характеристиками учня.

Література і джерела

- Бондар С. П. Компетентність особистості – інтегрований компонент навчальних досягнень учнів / С. П. Бондар // Біологія і хімія в школі. – 2003. – №2. – С.8-9
- Життєва компетентність особистості: науково-методичний посібник / [за ред. Л. В. Сохань, І. І. Єрмакова, Г. М. Несен]. – К. : Богдана, 2003. – 520 с.
- Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий довід та українські перспективи: бібліотека з освітньої політики / [Н. М. Бібік, Л. С. Ващенко, О. І. Локшина]; під заг. ред. О. В. Овчарук. – К. : "К.І.С.", 2004. –112 с.
- Кутішенко В. П. Вікова та педагогічна психологія / В. П. Кутішенко. – [2-ге вид.]. — К. : Центр учбової літератури, 2010. — 128 с.
- Моделі компетентного випускника 12-річної школи: сутність, пріоритети, пошуки відповідей на виклики XXI століття : матеріали Всеукраїнської науково-пошукової конференції, 16-17 травня 2007 р., Донецьк / Академія педагогічних наук України, Донецький обласний інститут інтегрованої педагогічної освіти [та ін.]. – Донецьк : Донецький облППО, 2007 р. – 585 с.
- Овчарук О. В. Компетентності як ключ до оновлення змісту освіти / О. В. Овчарук // Директор школи. – 2005. – № 3. – С. 31-34.
- Пометун О. М. Компетентнісний підхід – найважливіший орієнтир розвитку сучасної освіти / О. М. Пометун // Рідна школа. – 2005. – № 1. – С.60-65
- Родигіна І. В. Дидактичні умови реалізації компетентнісного підходу в навчанні / І. В. Родигіна // Біологія і хімія в шк. – 2007. – № 3. – С.7-10
- Родигіна І. В. Структура компетентності як педагогічного явища в контексті сучасного навчально-виховного процесу / І. В. Родигіна // Наукова скарбниця освіти Донеччини. – 2011. – №1. – С.46-50
- Хуторской А. В. Ключевые компетенции как компонент личностно ориентированной парадигмы образования / А. В. Хуторской // Народное образование. – 2003. – № 2. – С.58-64

В статтє теоретически обоснована модель випускника основної школи, определен ряд требований, обеспечивающих ее эффективность. Установлена целесообразность применения компетентного подхода для построения такой модели и формирования у учащихся основной школы следующих ключевых компетентностей: учебно-познавательная, психолого-физиологическая компетенция, культурно-досуговая компетенция, профессионально-трудовая компетенция, личностная компетенция.

Ключевые слова: компетентность школьника, модель выпускника основной школы, ключевые компетентности.

The author of the article has grounded the theoretical model of primary school graduate, has identified a number of requirements that ensure its effectiveness. The feasibility of competency based approach application for constructing such models has been defined as well as the formation in secondary school pupils the following key competencies: teaching cognitive, psychological and physiological competence, cultural and leisure competence, professional labor competence, personal competence.

Key words: competence of the student, graduate model primary school, key competencies.